

Робота на конкурс

*«Від студентського самоврядування – до
самоврядування громад»*

на тему:

**«Обмеження тютюнопаління в скверах і парках
міста у контексті підвищення якості життя
населення (на прикладі м. Полтава)»**

Виконав: **Ульянченко
Олександр Вікторович**
студент магістратури
Полтавської державної аграрної
академії
факультету економіки та
менеджменту
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ТЮТЮНОПАЛІННЯ ТА ЇЇ СПРИЙНЯТТЯ ГРОМАДКІСТЮ	5
1.1. Проблема попередження та обмеження куріння в світі та Україні	5
1.2. Громадські ініціативи щодо контролю над тютюном	9
РОЗДІЛ 2. ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ТЮТЮНОПАЛІННЯ ЯК СКЛАДОВА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ	14
2.1. Попередження та обмеження куріння як складова державної політики щодо тютюнопаління в Україні	14
2.2. Практика попередження та обмеження тютюнопаління в зарубіжних країнах	18
РОЗДІЛ 3. ОБМЕЖЕННЯ ТЮТЮНОПАЛІННЯ В СКВЕРАХ І ПАРКАХ М. ПОЛТАВА ШЛЯХОМ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗОН	25
3.1. Завдання та вимоги до облаштування місць для тютюнопаління у громадському просторі	25
3.2. Матеріально-технічне забезпечення реалізації проекту облаштування місць для тютюнопаління в скверах і парках м. Полтава	29
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39
ДОДАТКИ	42

ВСТУП

Куріння є однією з найбільш поширених і масових у світовому масштабі звичок, що наносить утрату, як здоров'ю окремої людини, так і суспільству в цілому. До куріння залучені практично всі верстви населення і, що найнебезпечніше, жінки і юнацтво. Це соціальна проблема суспільства, як для тієї, що його палить, так і для некурящої частини. Для першої – проблемою є кинути палити, для другої – уникнути впливу суспільства, що палить, і не «заразитися» їх звичкою, а також – зберегти своє здоров'я від продуктів куріння. Відомо, речовини що входять в дим, що видихається курцями, не на багато безпечніші за ті, які людина приймає під час паління.

Проблема пасивного куріння стає дедалі актуальнішою у всьому світі. Уряди багатьох країн, лікарі та громадськість вживають все більш жорсткіших заходів щодо захисту права громадян дихати бездимним повітрям. Близько трьох десятків країн у всьому світі вже мають жорсткі законодавчі обмеження щодо куріння в громадських та на робочих місцях. В Україні 33 % дорослого населення регулярно змушені дихати чужим тютюновим димом, а 2/3 відвідувачів закладів громадського харчування є жертвами пасивного куріння. Особливо проблема проявляється у закритих приміщеннях, де дим зберігається довше, а працівники закладів ресторанного господарства щоденно отруюються димом. Пасивне куріння щороку є причиною 10 тис. передчасних смертей та причиною розвитку раку легень, хвороб серця, низької ваги немовлят, астми, хронічних захворювань легень та інших хвороб.

Отже, постає питання дослідження і пошуку дієвих способів запобігання пасивному курінню для громадян, які не палять, обмеження торгівлі тютюном, підтримка чистоти навколишнього середовища, а також скорочення споживання тютюнових виробів.

Метою дослідження є обґрунтування проекту обмеження тютюнопаління у м. Полтава шляхом благоустрою громадського простору (створення спеціальних зон для паління в скверах і парках м. Полтава).

Об'єктом дослідження є процес обмеження тютюнопаління в громадському просторі як складова підвищення якості життя населення міста.

Предметом дослідження є теоретико-прикладні основи обмеження тютюнопаління шляхом благоустрою громадського простору (створення спеціальних зон для паління в скверах і парках м. Полтава).

Використані методи дослідження: аналітично-розрахунковий (для нормування витрат на облаштування альтанок); композиції (для класифікації цілей і завдань даного проекту); аналізу динаміки (для оцінки напрямків і темпів змін досліджуваних процесів); моделювання (з метою обґрунтування кількості та розташування альтанок в скверах парках м. Полтава); монографічний (для узагальнення існуючого досвіду боротьби з курінням в Україні та світі, розвитку антитютюнового законодавства України).

Інформаційна база: законодавчі та нормативні акти органів державної влади України з питань попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення, довідково-інформаційні видання, публікації періодичних, Інтернет-видань, праці вітчизняних і зарубіжних учених, інформаційно-аналітичні матеріали науково-дослідних установ, науково-соціологічних досліджень, статистична інформація Державної служби статистики України.

РОЗДІЛ 1

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ТЮТЮНОПАЛІННЯ ТА ЇЇ СПРИЙНЯТТЯ ГРОМАДКІСТЮ

1.1. Проблема попередження та обмеження тютюнопаління в світі та Україні

За даними Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ) на сьогоднішній день 1,3 мільярда населення нашої планети знаходиться в залежності від тютюну. Статистика паління у світі змушує задуматися про те, скільки людей щорічно добровільно відправляють себе на кладовищі таким досить витонченим способом. В даний час ця цифра підкралася майже до семи мільйонів чоловік. Паління визнано однією з найбільш важких форм наркоманії через фізичного і психофізичного звикання організму до тютюну. Більш того, куріння тютюну за ступенем звикання обійшло навіть такі важкі наркотики, як героїн і кокаїн, і поступається лише алкоголю. Тим не менш, важким наркотиком тютюн не рахується, оскільки його вплив на свідомість людини малопомітно і ніколи не викликає його зміни [16].

Статистика куріння однозначно показує, що лівова частка онкологічних захворювань, захворювань серцево-судинної системи, центральної нервової системи, органів травлення і дихання викликана саме курінням тютюну. 96–98 % всіх хворих на рак легенів у світі – курці зі стажем від п'яти років і вище. Наприклад, люди, чия діяльність тісно пов'язана з роботою в умовах забрудненого повітря, і при цьому некурящі, захворюють раком легенів приблизно в 300 разів рідше, ніж курці, що працюють на свіжому повітрі. Куріння тютюну кожні 6 секунд вбиває одного жителя планети. Навіть у ДТП гине менше людей, ніж від невинної звички затягнути цигарку.

У всьому світі середній вік курця вже давно опустився нижче позначки 15 років. І зараз становить (залежно від регіону) 12–13 років [19]. Можна сміливо стверджувати, що куріння тютюну вже давно перетворилося на

пандемію. Фактично, немає жодного географічного регіону, в якому б не було людей, що палять або ж не продавався б тютюн.

Згідно зі статистикою куріння тютюну, найбільша кількість курців зосереджена в країнах Східної Європи, Північної Африки та Азії. Якщо говорити про держави, то на євразійському просторі пальму першості за кількістю курців та смертей від тютюну міцно тримає Росія [18].

Також, згідно зі статистикою, загальна процентне співвідношення населення яке палить до некурящого істотно пов'язано із загальним рівнем освіченості населення. Так, число курців серед верств населення з низьким рівнем освіти становить (з урахуванням інших факторів) в середньому 65–84 %, тоді як число курців серед людей з вищою освітою або з науковим ступенем – всього лише 10–22 %.

У цілому ж, найменша кількість курців – серед людей, які поділяють ті чи інші релігійні переконання; займаються науковими дослідженнями або зайнятих інтелектуальною працею. Втім, люди, чия робота пов'язана з комп'ютерами, курять більше, ніж працівники в будь-якій іншій інтелектуальної області. Найбільший вплив на поширення куріння тютюну надає реклама, художні фільми, культурні чи субкультурні атрибути, а також наявність курців серед членів родини і найближчого оточення [4].

Щодо ситуації в Україні, то згідно оприлюдненого звіту «Глобального опитування дорослих щодо вживання тютюну в Україні» (GATS) [20] у 2005 році 56 % щоденних курців чоловічої статі і 41 % щоденних курців жіночої статі відповіли, що викурюють першу сигарету протягом півгодини після того, як прокинуться. Цей показник нижчий, ніж у GATS 2010 року, коли таку відповідь дало 64 % курців – чоловіків і 52 % курців – жінок [20]. Особи із сильнішою залежністю від нікотину, прокинувшись, зазвичай викурюють першу сигарету раніше, а особи зі слабшою залежністю зазвичай викурюють її пізніше вранці або вдень. Частка більш залежних курців 2010 року становила більшу частину курців, ніж 2005 року, що може означати, що ті, хто припинив курити, були менш залежними.

В опитуванні 2013 року меншими були і відсоток колишніх курців, і частка тих, хто демонструє високий рівень тютюнової залежності (табл. 1.1). Таким чином, з урахуванням даних останніх років, в Україні немає підстав для впевнених висновків про накопичення залежних курців серед тих, хто продовжує куріння.

Таблиця 1.1

Поширеність вираженої нікотинової залежності серед щоденних курців старших за 18 років, які взяли участь в опитуваннях 2005, 2010, 2013 рр.

Стать	Рік	Кількість респондентів – щоденних курців	Частка курців з вираженою залежністю, %
Чоловіки	2005	571	79,9%
	2010	1838	87,7%
	2013	342	61,1%
Жінки	2005	205	65,9%
	2010	288	80,2%
	2013	128	49,2%

Джерело: 10, с. 33.

Люди змушені дихати чужим тютюновим димом у багатьох громадських місцях. У 2010 році серед тих, хто впродовж попереднього місяця відвідував визначені анкетною громадські місця та установи, найрідше випадки впливу тютюнового диму спостерігалися у закладах охорони здоров'я (6,6 % респондентів бачили, як хтось курил у цих закладах). При цьому 23,5 % відповіли, що вони наражались на вплив тютюнового диму у вищому навчальному закладі й 17,5 % – у громадському транспорті (табл. 1.2).

Якщо розглядати окремо групу некурців, 2010 року спостерігалася більша нараженість на вплив тютюнового диму серед людей із середньою освітою, ніж із професійною або вищою, але 2013 року ці відмінності зникли, і приблизно однакова частина некурців (17–19 %) у різних освітніх групах перебуває під впливом тютюнового диму у громадських місцях [10].

За даними звіту Держстату України кількість курців серед населення України становила у 2016 році 6,2 млн осіб. Поширеність куріння серед населення України віком 12 років і старше у 2016 році становила 18,4 %, що на

2,5 відсоткових пункти менше, ніж в 2015 році. Загалом за сім років (2009–2016) поширеність куріння скоротилася з 25,6 % до 18,4 %, тобто на 7,2 відсоткових пункти. Якщо в попередні роки вищі темпи скорочення куріння спостерігалися серед молоді віком 18–29 років, то у 2016 році темпи скорочення куріння були вищими серед осіб старшого віку.

Таблиця 1.2

Загальна нараженість на вплив тютюнового диму в Україні, %

Як часто люди наражаються на вплив зовнішнього диму	Роки		
	2005	2010	2013
Майже ніколи або рідко	25,9	47,9	45,9
Кілька разів на тиждень	20,8	19,3	20,4
Майже щоденно	38,9	24,9	27,4
Регулярно, кілька годин на день	14,4	7,9	6,3

Джерело: 10, с.34.

Тютюнопаління спричиняє 30 % всіх випадків смертей від онкологічних захворювань і 90 % всіх випадків захворювання раком легенів.

Водночас, за даними статистики, випадки смертей від серцево-судинних хвороб серед курців у 2 рази вищі, ніж серед тих, хто не палить.

За даними ВООЗ, Україна знаходиться на 11 місці серед усіх країн за рівнем вживання сигарет. В Україні більше 10 млн активних курців, а це – третина працездатного населення [6].

Щорічно від куріння Україна втрачає 100–120 тисяч осіб, що становить 13 % усіх смертей.

У 2017 році поширеність куріння в Україні серед дорослих становила 23,7% – наводить статистику Київський міжнародний інститут соціології.

До того ж, частка щоденних курців, які протягом останнього року курили електронні цигарки, становить 5,6 % серед чоловіків та 3,9 % серед жінок, а кальян – 7,7 % серед чоловіків і 6,8 % серед жінок.

Статистика тютюнопаління в Україні:

– в Україні щоденно курить 42 % дорослих чоловіків і 9 % дорослих жінок; серед молоді курить 45 % юнаків і 35 % дівчат;

– 68 % курців заявили, що зацікавлені у відмові від куріння, а серед тих,

хто будь-коли куриє щодня, 26 % вже є колишніми курцями;

- понад 90 % населення України підтримує заборону куріння на всіх робочих місцях;

- підтримка повної заборони реклами тютюну серед населення – 70 %;

- 31 % вважає, що куріння кальяну призводить до серйозних захворювань;

- всього в країні нараховується близько 6,2 мільйонів активних курців, що складають третину всього працездатного населення країни;

- Україна посідає 11 місце в списку країн – лідерів за кількістю курців;

- щорічно до числа курців долучаються не менш 100 000 українців;

- кожен четвертий підліток в Україні викурює першу сигарету у віці 10 років;

- Україна є другою країною у світі (після Чилі), де у віці 13–15 років курять більше 30 % юнаків і дівчат;

- Україна займає 2 місце за кількістю викурених сигарет на одного громадянина. На кожного українця припадає понад 2500 сигарет-майже 7 щоденно;

- розрахунки Всесвітнього банку свідчать про те, що економічні збитки України від тютюну складають близько 2 мільярдів доларів щорічно;

- за офіційною статистикою в Україні щороку від хвороб пов'язаних з курінням помирає 120 тисяч осіб.

Отже, проблема попередження та обмеження тютюнопаління в Україні залишається актуальною та потребує подальших громадських ініціатив.

1.2. Громадські ініціативи щодо контролю над тютюном

Здоров'я людини є фактором «людського капіталу» держави, який зумовлює рівень продуктивності праці в суспільстві й визначає перспективи соціально-економічного розвитку держави. Саме тому забезпечення контролю

над тютюном є першочерговим завданням.

56 сесією Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я 21 травня 2003 р. Рамкова Конвенція ВООЗ із боротьби проти тютюну – перший зобов'язуючий міжнародний договір у сфері охорони здоров'я.

Україна – одна з країн, які підписали й ратифікували РКБТ ВООЗ з боротьби проти тютюну. Сторонами РКБТ ВООЗ є вже понад 180 країн, де проживає понад 90 відсотків населення земної кулі. Протягом останнього десятиліття РКБТ ВООЗ стала дієвим інструментом захисту громадського здоров'я, який дав змогу досягти значних успіхів у боротьбі проти тютюну [11].

Згідно з повідомленнями Секретаріату РКБТ ВООЗ 2006–2015 роки: 80 % країн посилили своє законодавство щодо боротьби проти тютюну; вартість пачки сигарет зросла в середньому на 150 %; багато країн стали використовувати графічні медичні попередження про шкоду куріння, які покривають 65–85 % площі упаковки сигарет, а декілька країн запроваджують «не орендовану» упаковку; більшість країн заборонили куріння в закритих приміщеннях та громадських місцях, що стверджує норму про соціальну неприйнятність куріння; окремі країни вже встановили чітку стратегічну мету – стати вільними від тютюну, зменшивши поширеність куріння до 5 відсотків [16].

Кожний третій четвер листопада відзначається в світі як Всесвітній день відмови від куріння, який щорічно ініціюється Міжнародним союзом боротьби з раком. Ідея цього дня – закликати людей відмовитися від куріння хоча б на день, щоб звернути їх увагу на те, що кожна викурена сигарета завдає шкоди їхньому здоров'ю.

При демократичних суспільних перетвореннях надзвичайно велика роль громадських організацій. Створення громадських організацій з метою впровадження системних змін у сфері контролю над тютюном населення є реальним шляхом до збереження етносу.

Цей процес відбувається в Україні в межах забезпечення охорони здоров'я населення є за двома схемами:

- розробка міжнародних партнерських проектів і програм з питань здоров'я;
- створення національних програм з різних аспектів здоров'я населення, в т. ч. тютюнопаління та міжгалузевої національної програми «Здоров'я нації».

Практикою впровадження громадського руху за обмеження тютюнопаління в Україні є створення «Коаліції громадських організацій та ініціатив за вільну від тютюнового диму Україну».

«Коаліція громадських організацій та ініціатив «За вільну від тютюнового диму Україну» об'єднує понад 50 організацій та відстоює права громадян на: чисте, не забруднене повітря; права дітей на захист від будь-яких дій, що сприяють їх залученню до вживання тютюну та на допомогу в прагненні до здорового способу життя, вільного від тютюну; право кожного громадянина на повну інформацію про склад тютюнових виробів, їх шкідливість для здоров'я кожного їх компоненту та про ризик вдихання тютюнового диму; право кожного курця на допомогу, що сприятиме їх звільненню від цієї шкідливої звички; захист усіх, хто не курить, а також тих, хто кинув курити від будь-якого тиску щодо їх вибору вільного від тютюнового диму способу життя.

Членом «Коаліції громадських організацій та ініціатив «За вільну від тютюнового диму Україну» є Громадська організація «Центр громадянського представництва «Життя» [7].

Громадська організація «Життя» зареєстрована в серпні 2009 року з метою об'єднання зусиль громадськості, громадських активістів та громадських адвокатів для впровадження системних змін у сфері контролю над тютюном в Україні [7]. Засновники «Життя» розпочали роботу в Україні ще 2007 року як консультанти міжнародної громадської організації «Кампанія за майбутнє дітей без тютюну», лідера з боротьби із тютюновою епідемією.

Основними завданнями Центру «Життя» є впровадження ефективного національного антитютюнового законодавства в Україні, денормалізація куріння та пропагування вільного від тютюнокуріння життя (табл. 1.3).

Центр «Життя» є основним партнером в Україні міжнародної громадської

організації «Кампанії за майбутнє дітей без тютюнокуріння», лідера у боротьбі за скорочення вживання тютюну і зменшення руйнівних наслідків куріння для здоров'я та економіки в усьому світі, а також є партнером Бюро ВООЗ в Україні у впровадженні антитютюнових ініціатив»

Таблиця 1.3

Місія та бачення громадської організації «Центр громадянського представництва «Життя»

	Зміст
Місія	Покращувати якість життя громадян України шляхом здійснення ефективного громадянського представництва, впливу на політику та законодавство в сфері охорони громадського здоров'я
Бачення	Тривалість життя українців зростає, народжуваність перевищує смертність! Поширеність тютюнокуріння знизилася до рівня цивілізованих країн. Курити не модно. Українці ведуть здоровий спосіб життя!

Джерело: 7.

Громадська організація «Життя» є членом «Європейської мережі попередження тютюнокуріння» від України, що об'єднує більше 400 європейських організацій. У 2011 році організація отримала офіційний статус члена FCA від України.

Основними стратегічними напрямками діяльності організації у сфері контролю над тютюном є: 1) підвищення акцизів на тютюнові вироби задля підвищення цін на сигарети; 2) повна заборона усіх форм реклами сигарет та контроль виконання законодавства; 3) звільнення усіх робочих та громадських приміщень від куріння та контроль за виконанням законодавства; 4) маркування сигаретних пачок попереджувальними надписами та малюнками; 5) проведення інформаційних кампаній щодо негативних наслідків тютюнокуріння та зміни свідомості; 6) протидія втручанню тютюнової індустрії у формування політики у сфері охорони здоров'я; 7) консолідація зусиль громадськості, експертів та представників влади шляхом розбудови Коаліції «За вільну від тютюнового диму Україну» задля здійснення ефективного громадянського представництва [2].

За роки діяльності Центром «Життя» успішно реалізовані більшість стратегій запропонованих Рамковою конвенцією із боротьби проти тютюну

(РКБТ) та здійснені системні зміни в українському законодавстві щодо контролю над тютюном. Це призвело до значного зменшення поширеності куріння серед дорослого населення України за останні роки.

Коаліція «За вільну від тютюнового диму Україну», Центр «Життя» та агенція «Красні Комунікації» ініціювали в свій час всеукраїнську кампанію із популяризації здорового способу життя без куріння, в рамках якої понад 150 відомих українців – зірки спорту, музики, кіно та шоу-бізнесу – підписали «Маніфест проти куріння» [14].

Підписанти не тільки приєдналися до національного руху, але й активно виступали у медіа на підтримку цієї ініціативи. Серед найбільш активних – Ані Лорак, Олег Скрипка, Яна Клочкова, Денис Силантьєв, Андрій Доманський, Євгенія Гапчинська, Костянтин Грубич та інші.

Ініціатива «Маніфест українців проти куріння» стартувала 31 травня 2008 року у Всесвітній день без тютюну, коли знаменитості, підписавши «Маніфест проти куріння», взяли на себе зобов'язання популяризувати здоровий спосіб життя, протидіяти втручанням тютюнової індустрії в державну політику контролю над тютюном, не співпрацювати із тютюновими виробниками та активно долучатися до просування ефективних заходів із зниження поширеності куріння.

В рамках кампанії із розвінчання «гламурних» образів куріння Центр «Життя» видав брошури: «Маніфест проти куріння», «Мамо, не кури, я задихаюсь» та «Маніфест за бездимні кафе, бари та ресторани», які були широко розповсюджені в Україні. Також створений та успішно функціонує прес-центр Коаліції, який розповсюдив десятки інтерв'ю зірок в центральних та регіональних ЗМІ [14].

Таким чином, активна позиція громадськості відіграє вагомую роль у зміні сприйняття куріння українцями, підвищенні поінформованість громадян про негативні наслідки залежності для здоров'я, забезпечення ефективного виконання антитютюнового законодавства у сфері заборони реклами та куріння у громадських місцях.

РОЗДІЛ 2

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ТЮТЮНОПАЛІННЯ ЯК СКЛADOVA ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

2.1. Попередження та обмеження тютюнопаління як складова державної політики щодо тютюнопаління в Україні

Державна політика України щодо боротьби з тютюнопалінням – це позиція влади щодо подолання тютюнової епідемії в Україні, задекларована у відповідних законах та підзаконних актах, та комплекс заходів, спрямованих на вирішення проблеми [1].

Основні принципи та напрями державної політики щодо попередження куріння тютюнових виробів, зниження рівня їх вживання серед населення, обмеження доступу до них дітей, охорони здоров'я населення від шкоди, що завдається внаслідок розвитку захворювань, інвалідності, а також смертності, спричинених вживанням тютюнових виробів викладені у Законі України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» [8].

Хронологія розвитку посилення антитютюнового законодавства України:

- 11 липня 2003 – Верховна Рада ухвалила закон України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення»;
- 15 вересня 2003 – Президент України підписав закон, який забороняє рекламу тютюнових виробів на телебаченні та радіо;
- 1 січня 2005 – закон, який забороняє рекламу тютюнових виробів на телебаченні та радіо набув чинності;
- 22 вересня 2005 – набув чинності Закон України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення»;
- 9 лютого 2006 – набуло чинності положення про обов'язкове

відведення половини від загальної площі місць для некурящих у закладах громадського харчування, готелях та інших місцях тимчасового розміщення громадян;

– 15 березня 2006 – Верховна Рада ратифікувала Рамкову конвенцію Всесвітньої організації охорони здоров'я з боротьби з тютюном;

– 18 березня 2008 – Верховна Рада заборонила зовнішню рекламу та рекламу в друкованих ЗМІ (окрім спеціалізованих видань) тютюнових виробів ;

– 1 січня 2009 – набув чинності закон про заборону зовнішньої реклами тютюнових виробів;

– 31 березня 2009 – Верховна Рада ухвалила закон про підвищення ставки акцизного збору на тютюнові вибори, який вступив в силу 1 травня того ж року;

– 11 червня 2009 – Верховна Рада зобов'язала виробників тютюнових виробів розміщувати на пачках сигарет попередження про шкоду від куріння і можливі захворювання:

– 11 липня 2009 – набув чинності закон, що забороняє куріння в громадських місцях, у тому числі медичних і навчальних закладах, спортивних спорудженнях, у закладах, підприємствах і організаціях культури, у вагонах поїздів, автобусах, таксі, включаючи маршрутки, тролейбусах, трамваях, а також у ліфтах житлових будинків і на дитячих майданчиках;

– 1 січня 2010 – набув чинності закон про заборону реклами тютюнових виробів в пресі;

– 1 січня 2011 – набув чинності закон про заборону поштучної реалізації тютюнових виробів;

– 13 березня 2012 – схвалено закон про повну заборону реклами сигарет. Заборона стосується не тільки реклами, а й будь яких способів стимулювання продажів тютюнових виробів, зокрема, спонсорства фестивалів, концертів, спортивних змагань чи інших масових заходів. Закон вступив в силу 17 вересня 2012 року;

– 16 грудня 2012 – набув чинності закон про повну заборону куріння у

зкладах громадського харчування [8].

Попереджувальні надписи на упаковках сигарет з'явилися у 2009 році. Верховна Рада ухвалила закон № 1512-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» [8]. Оскільки Кабінет Міністрів протягом 2010 року тричі не затверджував Постанову про кольорові малюнки і піктограми це відтермінувало вступ у силу Закону. 19 січня 2011 відповідний перелік було ухвалено, але на пачках картинки почали друкувати лише з жовтня 2012 року. Таким чином, Україна стала 40-ю країною світу, яка запровадила подібні норми [12].

За порушення норм цього закону застосовуються фінансові санкції до суб'єктів господарювання у разі:

- роздрібної реалізації тютюнових виробів без медичних попереджень споживачів тютюнових виробів і інформаційного напису про вміст нікотину та смоли, що входять до складу тютюнових виробів і виділяються з тютюновим димом під час їх куріння – від п'ятдесяти гривень до десяти тисяч гривень;

- імпорту, оптової реалізації тютюнових виробів на території України без медичних попереджень споживачів тютюнових виробів і інформаційного напису про вміст нікотину та смоли, що входять до складу тютюнових виробів і виділяються з тютюновим димом під час їх куріння – від п'ятисот гривень до десяти тисяч гривень;

- виробництва та введення в обіг на території України тютюнових виробів без медичних попереджень споживачів тютюнових виробів – від двох тисяч гривень до двадцяти тисяч гривень.

Закон України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» встановлює заборону на куріння тютюнових виробів, а також електронних сигарет і кальянів в громадських та інших місцях, а саме:

- у ліфтах і таксофонах;

- у приміщеннях та на території закладів охорони здоров'я;
- у приміщеннях та на території навчальних закладів;
- на дитячих майданчиках;
- у приміщеннях та на території спортивних і фізкультурно-оздоровчих споруд та закладів фізичної культури і спорту;
- у під'їздах житлових будинків;
- у підземних переходах;
- у транспорті загального користування, що використовується для перевезення пасажирів;
- у приміщеннях закладів ресторанного господарства;
- у приміщеннях об'єктів культурного призначення;
- у приміщеннях органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших державних установ;
- на стаціонарно обладнаних зупинках маршрутних транспортних засобів.

Крім цього закон встановлює заборону і на куріння: у приміщеннях підприємств, установ та організацій усіх форм власності; у приміщеннях готелів та аналогічних засобів розміщення громадян; у приміщеннях гуртожитків; в аеропортах та на вокзалах [5].

Важливо зазначити, що власник останніх місць зобов'язаний сповістити інших людей про заборону куріння сигарет шляхом розміщення таблички або графічного знака про заборону куріння.

Для курців, власник, уповноважені ним особи або орендарі відповідних споруд чи окремих приміщень зобов'язані відвести спеціальне місце для можливості курити (до речі площа такого приміщення повинна бути не менше 10 % загальної площі приміщення) та сповістити відвідувачів графічною позначкою: «Місце для паління. Куріння шкодить Вашому здоров'ю!».

Законодавством передбачена також відповідальність за порушення законодавства про заборону тютюнопаління. Так Кодекс України про адміністративні правопорушення, а саме стаття 175-1 передбачає, що паління

тютюнових виробів у місцях, де це заборонено законом, а також в інших місцях, визначених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради, – тягне за собою попередження або накладення штрафу від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого ч. 1 цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, – тягне за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Також в Україні запущено сервіс з надання допомоги у припиненні куріння (<http://stopsmoking.org.ua/>), де можна ознайомитися з інформацією щодо відмови від куріння, яка може стати у нагоді як самим курцям, так і їхнім близьким.

Таким чином, створенню належного нормативно-правового поля для попередження та обмеження паління в Україні відводиться пріоритетна роль.

2.2. Практика попередження та обмеження тютюнопаління в зарубіжних країнах

Незважаючи на те, що куріння втрачає популярність у багатьох країнах світу, загальна кількість курців зростає. Зростання кількості курців пов'язане із загальним зростанням населення. За останні 50 років населення світу зросло майже удвічі – до 7 мільярдів осіб, а тому шкідливу звичку набувають більше людей, ніж у минулому.

Загалом, найбільша кількість тих, хто палить, живуть у країнах, що розвиваються, – пише Журнал Американської Медичної Асоціації (JAMA) із посиланням на експертів із вашингтонського Інституту медичних досліджень. Проте поширення паління, тобто пропорція курців до всього населення, почала зменшуватися [1].

Всесвітня Організація охорони здоров'я вважає, що можна врятувати більше життів, якщо уряди активніше впроваджуватимуть політику високих

податків на тютюн та жорстких заходів із забезпечення «простору, вільного від тютюнового диму».

В світі є чимало практик з обмеження вживання тютюну.

Зокрема, ще в листопаді 2011 року сенат Австралії ухвалив закон, який уніфікував сигаретну пачку та заборонив розміщення на ній сигаретних брендів. Таке нововведення позбавляло можливості використовувати пачку як рекламний інструмент. Тютюнові компанії намагалися оскаржити це у суді, але програли.

Отож, 1 грудня 2012 року в Австралії встановлено вимогу про використання однотипної упаковки для тютюнових виробів. Упаковка не може містити таких атрибутів бренду, як фірмові кольори, логотипи і елементи дизайну, повинна мати стандартний формат та форму. За вимогами сигаретна пачка обов'язково повинна бути зелено-оливкового кольору. А 75 % її титульної і 90 % зворотної сторони мають містити інформацію про шкоду куріння та зображення, що ілюструє його наслідки. Введення однотипного дизайну для сигаретних пачок всіх брендів, як свідчить дослідження, проведене австралійськими вченими, відлякує частину курців і збільшує серед них число тих, хто подумує відмовитися від куріння.

Ісландія стала першою країною, яка у 2001 році заборонила видиме розміщення сигаретних пачок на вітринах. У місцях продажу сигарети заборонено виставляти на вітрини, при цьому пачки повинні зберігатися в закритих контейнерах, аби вони були невидимі для покупців. Така заборона призвела до суттєвого зниження рівня споживання сигарет дітьми. За даними європейського опитування ESPAD, якщо в 1999 році курили (щонайменше раз на місяць) 28 % ісландських підлітків, то 2011 році – 10 %.

У Великобританії тотальна заборона на паління в громадських місцях постійно розширюється. Курити заборонено у торгових центрах, в транспорті, на стадіонах, у закритих приміщеннях ресторанів, кафе і пабів. Допускається куріння на відкритих майданчиках у ресторанах, на автобусних зупинках і в телефонних будках деяких типів. Проте місцева влада може вводити власні

обмеження на куріння в подібних місцях.

У країні також діє заборона на продаж сигарет в автоматах. Уряд планує ще більше посилити правила продажу тютюнових виробів. Наприклад, передбачається ввести заборону на розміщення сигарет і тютюну на вітринах, а також обмежити список місць, де тютюнові вироби можна буде придбати.

У Німеччині з 1 січня 2008 року діє загальнонаціональна заборона на куріння в громадських місцях. Заборонено палити у всіх закритих громадських місцях, на вокзалах, в громадському транспорті, в більшості ресторанів, барів, кафе і дискотек. Закон, однак, передбачає створення спеціальних місць для куріння. Порушник закону може оштрафований на суму до 1000 євро. Закон особливо обумовлює заборону на куріння в громадських місцях для осіб, які не досягли 18-річного віку. В окремих федеральних землях і навіть містах можуть діяти ще більш жорсткі правила, що обмежують права курців.

Аналогічні правила діють і в Чехії.

Ізраїль. Куріння заборонено у всіх закритих громадських приміщеннях, включаючи ресторани, кафе, дискотеки, нічні клуби тощо. Штраф за порушення заборони – 500 шекелів для гостя закладу, 1000 шекелів для власника. Проте закон фактично не виконується.

Загальнонаціональна заборона на куріння в громадських приміщеннях в Іспанія досі не набула чинності. Востаннє цей термін перенесли на 1 січня 2011 року. Хоча ще в 2005 році у країні почали діяти правила, відповідно до яких паління заборонялося в більшості закритих громадських місць, у великих ресторанах і барах. Невеликі кафе залишали за собою право вибирати, ставати зоною виключно для некурящих або дозволяти у себе палити. Більшість, звісно, обрали другий варіант. Не виконувалася й вимога встановлювати перегородку між зонами для паління та забезпечувати їх потужними вентиляторами.

Італія стала четвертою країною світу, яка запровадила загальнонаціональну заборону на куріння в громадських місцях в 2005 році (ресторанах, барах, кафе, нічних клубах і дискотеках). Ресторанам і барам дозволено виділяти спеціальні місця для курців, однак технічні вимоги до них

робили створення подібних приміщень економічно не вигідним. У результаті, за даними італійської преси, лише 1 % ресторанів і кафе скористалися цією можливістю. Заборона, однак, не поширюється на відкриті приміщення, тому громадяни можуть абсолютно легально палити за столиками ресторанів, встановлених на вулиці. Власники ресторанів звільнені від відповідальності за порушення заборони відвідувачами. За даними експертів, заборона досить жорстко підтримується на півночі країни і повністю ігнорується на півдні.

Перша спроба ввести обмеження на тютюнопаління на Кіпрі була зроблена в 2002 році і фактично провалилася. Другу спробу влада зробила, запровадивши більш жорстку заборону на куріння з 1 січня 2010 року. Про те, наскільки ця заборона ефективна, говорити поки зарано. Щоправда, власники ресторанів і барів вже заявляють про значне скорочення доходів.

За новим законом, куріння заборонено у всіх громадських місцях, включаючи ресторани, кафе і бари. Готельні номери публічними місцями не вважаються, і власники готелів самі мають дозволяти або не дозволяти курити в них. Крім того, куріння заборонено у різних спортивних комплексах, а також на сходах житлових і громадських будівель. У країні діє заборона на куріння в автомобілі, якщо в ньому перебувають неповнолітні.

Дозволено куріння під відкритим небом (за винятком пришкільних ділянок і дворів лікарень), у внутрішніх двориках кафе і ресторанів, у вуличних кафе та інших подібних місцях.

До останнього часу Китай вважався державою з найбільш ліберальними щодо курців законами. Боротьба з курінням активізувалася за часів проведення Олімпіади в Пекіні. Загальнонаціональна заборона на куріння в громадських місцях була введена 1 травня 2008 року. До зон, де паління заборонено повністю, відносяться лікарні, навчальні заклади усіх типів, музеї, театри, спортивні споруди, громадський транспорт. Дозволено палити в ресторанах, кафе, готелях, Інтернет-кафе і барах.

Нідерланди – унікальна держава, в якій до тютюнопаління ставляться гірше, ніж до куріння марихуани. В усякому разі, при тотальній забороні на

куріння в громадських місцях, куріння марихуани у відомих голландських кав'ярнях допускається, але з однією умовою – у марихуану не можна підмішувати тютюн. Куріння в ресторанах і барах заборонено, проте в будь-якому з них, швидше за все, знайдеться приміщення, до якого найкращим чином підходить назва «курилка». Там можна викурити сигарету, проте не можна приносити туди їжу і напої.

В Об'єднаних Арабських Еміратах з 2012 року запроваджені обмеження, аналогічні європейським, а в деяких випадках вони навіть перевершують їх. До переліку місць, в яких заборонено палити, віднесені всі закриті громадські заклади, транспорт, релігійні споруди, навчальні та медичні установи. Заборонено палити в автомобілях, що перевозять дітей, які не досягли 12-річного віку. Паління в готелях і орендованих квартирах можливо тільки в спеціально відведених для цього місцях.

Поліція може штрафувати порушників на місці. ОАЕ – чи не єдина держава у світі, в якій за куріння в недозволеному місці можна відправитися у в'язницю на строк до двох років.

Конгрес США не ухваливав федерального закону, що регулює куріння, тому правила, які діють у різних штатах, є різними. Наприклад, в Оклахомі заборонено куріння у всіх закритих приміщеннях, не обладнаних спеціальними вентиляційними пристроями, за винятком приватних клубів, магазинів з продажу тютюну, барів та залів для гри в бінго. У Техасі палити можна скрізь, за умови що власник того чи іншого закладу встановлює спеціальні місця для куріння (ним може бути оголошено весь заклад). У штаті Аляска головною вимогою закону є чіткий поділ зон для курців і некурців. Цікаво, що у школах на Алясці забороняється курити тільки під час уроків. Після закінчення навчального дня палити можна в будь-якому шкільному приміщенні.

Тим не менше, в більшості американських штатів діють закони, що забороняють куріння у всіх неприватних закритих приміщеннях.

В Тайланді діють обмеження на тютюнопаління, але вони практично не стосуються туристів. Готелі вільні самостійно обирати, дозволяти куріння в

номерах чи ні. До останнього часу всі розважальні центри були виведені з-під дії закону, що забороняє куріння в закритих приміщеннях. Наявні обмеження на куріння в ресторанах і кафе, а також на ринках під відкритим небом практично не виконуються.

Туніс – один з лідерів арабського світу за кількістю курців. У 2009 році уряд оголосив про початок п'ятирічної кампанії боротьби з курінням. З 1 квітня 2010 набули чинності нові правила, що підтверджують заборону на куріння у всіх закритих громадських місцях, в тому числі ресторанах і барах. Щоправда, жорсткість закону в Тунісі компенсується можливістю його невиконання.

Заборона на куріння в Туреччині запроваджена у травні 2008 року. Закон досить суворий, оскільки його головний прихильник, президент Туреччини Реджеп Ердоган, є активним противником куріння. Відповідно до правил, у країні забороняється у всіх закритих громадських місцях, де можуть виявитися некурящі люди. Куріння забороняється в усіх видах громадського транспорту, а також на культурних і розважальних заходах, що проходять під відкритим небом. Також закон забороняє показувати тютюнові вироби на телебаченні.

Фінляндія розробила чи не найбільші суворі правила щодо додаткового обмеження куріння, які фактично означають перетворення країни на суцільну зону для некурців. Єдиним місцем, де громадянину можна буде палити, стане його власна квартира, та й то за умови, що в ній постійно не проживають неповнолітні. Реклама сигарет була заборонена ще в 1976 році. Через рік було заборонено куріння в громадських місцях (за винятком ресторанів і кафе). З червня 2007 року діє заборона на куріння в ресторанах, проте за бажанням власник може встановити дороге обладнання і відкрити зал для курців. Невеликі ресторани автоматично вважаються зонами, вільними від куріння.

У Франції заборона на куріння в громадських місцях набула чинності в 2007 році. Спочатку закон забороняв куріння на підприємствах, в установах, освітніх та медичних закладах, в усіх видах громадського транспорту, магазинах, торгових центрах і театрах. З 1 січня 2008 року заборонено куріння в ресторанах, кафе, казино і на дискотеках. Порущникам заборони загрожує

штраф у розмірі 68 євро, а керівникам установ та підприємств, в яких не дотримуються встановлені законом правила, – у розмірі 135 євро.

В Швейцарії до 1 травня 2010 року не було спеціальних законів, які обмежують паління. Ухвалений федеральний закон встановлює лише загальні мінімальні вимоги. Федеральний закон забороняє куріння в закритих громадських місцях, щоправда, з деякими застереженнями. Так, допустимі окремі зали для курців у ресторанах та кафе, але тільки у випадку, якщо їх співробітники готові працювати в таких умовах. Повністю заборонено куріння в поїздах та інших видах громадського транспорту. Невеликі ресторани і кафе (до 80 кв. м), можуть оголосити себе зоною для курців.

Найбільш яскравим прикладом боротьби із курінням у громадських місцях є Японія. У Країні Вранішнього Сонця заборонено палити на вулиці. Наприклад, у токійському районі Мінато першого липня 2014 року було запроваджено «Тютюнові правила Мінато» та визначено спеціальні місця для курців. Скрізь, крім цих спеціальних місць, будь то на вулиці, в парку, на дитячому майданчику і т. д. курити і кидати недопалки категорично заборонено. Більш того, до тих, хто порушує ці правила, можуть бути застосовані адміністративні санкції (штрафи). Під ногами пішоходів постійно трапляються написи, які про це нагадують. Іноді на таких знаках є текст англійською, корейською та китайською. У портовому місті Кобе влада вирішила зробити написи власного дизайну на кришках каналізаційних люків.

У громадських місцях обладнані спеціальні загінчики для куріння – вони схожі на маленькі автобусні зупинки і паління дозволено тільки на території цих загінчиків. Крім громадських курилок є ще спеціальні курильні приміщення – їх спонсорують виробники сигарет. Двері в такі заклади зроблені матовими, напевно, щоб курці всередині не відчували себе, як в акваріумі – тобто, як в публічних курилках [17].

Таким чином, досвід низки країн може стати основою для розробки інноваційних пропозицій з обмеження тютюнопаління в Україні та в м. Полтава, зокрема.

РОЗДІЛ 3

ОБМЕЖЕННЯ ТЮТЮНОПАЛІННЯ В СКВЕРАХ І ПАРКАХ М. ПОЛТАВА ШЛЯХОМ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗОН

3.1. Завдання та вимоги до облаштування місць для тютюнопаління у громадському просторі

Держава повинна нести відповідальність за збереження здоров'я громадян. Влада має відповідально ставитись до захисту людей від шкідливого впливу тютюну на їхнє здоров'я і не чинити протидії прогресивним ініціативам щодо контролю над тютюном.

Закон України заборонив куріння на стаціонарно обладнаних зупинках громадського транспорту і на території медичних, навчальних і спортивних закладів. Також залишається чинною заборона куріння у підземних переходах та на дитячих майданчиках. В усіх інших громадських місцях за межами приміщень куріння обмежене лише в тих місцях, про які ухвалено відповідні постанови органів місцевого самоврядування.

В різних містах України вже можна спостерігати досвід обмеження куріння в громадському просторі.

Ще у вересні 2008 р. Київська міська рада ухвалила рішення про впорядкування місць для тютюнокуріння у столиці, яке накладає табу на куріння у зонах дитячого та громадського відпочинку, а також у місцях постійного скупчення людей. «Територіями без диму» оголошено дитячі майданчики і місця дитячого відпочинку, включно з ігротеками, комп'ютерними клубами, кінотеатрами та прилеглими до них територіями. Під табу на куріння підпадали також церкви і 50-метрові зони навколо них, заклади освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, парки, пляжі, сквери, літні майданчики, спортивні споруди, робочі місця.

В Ужгороді «територією без сигарет» оголошені зупинки транспорту (в радіусі 50 метрів), дитячі майданчики, усі заклади торгівлі, сквери, пляжі.

Окрім того, в Ужгороді не можна курити в десятиметровій зоні навколо будинків.

Чернівецька міська рада 25.02.2010 року прийняла рішення № 1254 «Про попередження та зменшення вживання тютюнових виробів в місті Чернівцях», яким визначила в місті «оазиси без тютюнового диму» з відведенням та влаштуванням спеціальних місць для куріння на них, до яких віднесено площі міста, парки, сквери, вулицю О. Кобилянської, в т.ч. літні майданчики на ній, тролейбусні зупинки та міський пляж.

Такі рішення про заборону куріння приймаються на допомогу тим людям, які не курять.

Ми погоджуємося з тим, що парки і сквери – місця для відпочинку, духовного і фізичного оздоровлення, занять спортом і дозвіллям, а не території, які можна забруднювати тютюновим димом. Існує нагальна потреба облаштувати місця для паління в межах паркових зон, щоб уникнути конфлікту інтересів громадян, які ведуть здоровий спосіб життя та курців. Тому органи місцевого самоврядування мали б забезпечити в населених пунктах місця для куріння, позначені відповідними табличками.

З метою захисту інтересів територіальної громади міста Полтава, з огляду на засади державної політики щодо попередження куріння тютюнових виробів, зниження рівня їх вживання серед населення, охорони здоров'я населення від шкоди, що завдається їхньому здоров'ю внаслідок вживання тютюнових виробів, керуючись ст. 30 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», ст.ст. 9, 13 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення», нами пропонується:

- обмежити куріння тютюнових виробів, а також електронних сигарет і кальянів у скверах та парках м. Полтава, крім спеціально відведених для цього місць;

- балансоутримувачам територій, на яких заборонено куріння, забезпечити відведення спеціальних місць для куріння відповідно до вимог

чинного законодавства;

– комунальному підприємству «КАТП-1628» міста Полтава або «КП ЖЕО-2» спільно з уповноваженими працівниками Полтавського відділу поліції ВП ГУНП в Полтавській області забезпечити в межах компетенції контроль за вживання тютюнових виробів, електронних сигарет та кальянів у парках та скверах міста;

– матеріальні стягнення за порушення встановлених зобов'язань інвестувати для благоустрою парків і скверів міста.

При визначенні та облаштуванні спеціально відведених для паління місць у скверах та парках м. Полтава мають бути враховані чинні вимоги.

Місце для паління – це територія яка обладнана для вживання тютюнових виробів у громадських містах та організаціях, з метою обмеження шкідливого впливу табачного диму на оточуючих та збереженням чистоти навколишнього середовища.

Виділимо такі категорії місць для паління:

– місця в установах, організаціях чи інших закладах;
– відкритому громадському просторі (парки, алеї, бульвари, сади, сквери, автобусні зупинки, підземні переходи, громадський транспорт і т.д.).

Щодо місць, в яких заборонено куріння, згідно Законом України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» від 22.09.2005 р. № 2899–IV віднесено робочі місця та громадські місця, за винятком спеціально для цього відведених місць. Власник або уповноважені ним особи, чи орендарі відповідних споруд, окремих приміщень зобов'язані відвести спеціальні місця для куріння, обладнані витяжною вентиляцією чи іншими засобами для видалення тютюнового диму, а також розмістити наочну інформацію про розташування таких місць та про шкоду, якої завдають здоров'ю людини куріння тютюнових виробів чи інші способи їх вживання.

Як свідчить досвід адміністрація не всіх підприємства (організації) дотримується чинного законодавства.

Що стосується місць громадського простору то благоустрій даних територій покладається на державні (наприклад: заповідники, ботанічні сади, національні парки і т. д.), місцеві органи влади та на простих громадян, тому необхідні заходи щодо створення зон для паління потрібні мати державно–суспільний характер.

Оскільки на сьогоднішній день прийнято закон про заборону куріння в громадських місцях, то відповідно існують і вимоги до облаштування приміщень, в якому дозволяється курити.

Вимоги до місць, відведених для куріння, на відкритому повітрі:

- місця, що відводяться для перекуру у дворі, необхідно позначити знаком «Місце для куріння»;
- поставити там попільнички;
- в нічний час такі місця необхідно обладнати штучним освітленням;
- повинні бути присутніми матеріали, які несуть інформацію про шкоду куріння і його вплив на організм людини [3].

Місця для куріння це хороший підхід до вирішення даної проблеми обмеження тютюнопаління, оскільки люди, які курять роками, не зможуть відмовитися від шкідливої звички в одну мить. Та й більшість з них не захочуть цього робити, придумавши велику кількість причин. І природно за відсутністю спеціальних місць, вони курили б всюди. Цим курець завдає чимало шкоди оточуючим людям. Вони стають пасивними курцями і вдихають сигаретний дим проти своєї волі [9].

Таким чином, обмеження куріння в громадському просторі м. Полтава шляхом забезпечення спеціально відведених для цього місць, є вимушеною мірою та складовою політики органів місцевого самоврядування, яка забезпечить підвищення якості життя населення міста.

3.2. Матеріально-технічне забезпечення реалізації проекту облаштування місць для тютюнопаління в скверах і парках м. Полтава

З огляду на нагальну потребу уберегти жителів м. Полтава від пасивного куріння у відкритому громадському просторі (площі, зупинки, вулиці, парки, пішохідні алеї, сквери, майданчики та усі інші відкриті міські простори, які городяни використовують для прогулянок, відпочинку, зустрічей та спілкування) передбачається застосувати досвід Японії для облаштування місць для куріння в скверах і парках міста.

Прикладом можуть бути загінчики для куріння – вони схожі на маленькі автобусні зупинки, тобто прозорі скляні бокси прямокутної форми із урнами для сміття, попільничками, лавками для сидіння. Інший варіант даної зони це навіси або альтанки з полікарбонату, різної форми та кольору.

Щодо дизайну «зони», то вони можуть бути всі однакового вигляду по всьому місту (перевагою є те, що курці будуть знати що саме вони шукають, якщо, наприклад, вони вперше у новій для себе місцевості), а також всі різні за видом, формою, об'ємом, що дозволить вписати їх у конкретний ландшафт.

Найпопулярнішими в даний час видами альтанок є: дерев'яні альтанки (з бруса, колод, дощок); цегляні альтанки; металеві альтанки; ковані альтанки; альтанки з полікарбонату; засклені альтанки.

Різноманітні і форми альтанок: квадратна; шестигранна; п'ятигранна; прямокутна; кругла; альтанка-навіс.

Альтанки також бувають: капітальними (стаціонарними); розбірними (мобільними); відкритими; закритими.

Аналіз вартості матеріалів показав, що найбільш оптимальним та бюджетним варіантом є курилки з дерева та полікарбонату, що дозволяє запропонувати саме вид альтанок для обладнання місць для куріння у скверах і парках міста Полтава. За характеристиками альтанки можна поділити на такі види:

1. Невеликі кабінки-навіси для куріння з полікарбонату розміром

2,0х2,0 м² на 3–5 осіб. Кабінки можуть бути з обробкою з полікарбонату до рівня спинки, вище рівня спинки і зовсім закриті стільниковим або монолітним полікарбонатом. В основному оздоблення стін полікарбонатом захищає курців від негоди.

2. Альтанки та павільйони для куріння з полікарбонату середніх розмірів від 3,0х3,0 м (3,0х4,5 м) на 8–12 осіб. Вхід в таку альтанку може розташовуватися з різних сторін. Збоку, збоку – посередині, з торця і т. д. Це залежить від території, де буде, розміщуватися курилка.

3. Альтанки та павільйони для куріння з полікарбонату великих розмірів від 3,0х6,0 м розраховані на 15–20 і більше осіб.

Специфікацію матеріалів для будівництва альтанок для тютюнопаління з дерева та полікарбонату з врахування можливих їх розмірів подано в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Перелік необхідних матеріалів для будівництва альтанок для тютюнопаління з дерева та полікарбонату

Розмір, м	Брус для стовпців	Дуги	Балки	Лаги	Дах (полікарбонат)	Фарба для металу
2,0х2,0	50х50 4 шт	30х30 2 шт	50х50мм 2 шт	40х25 5–6 шт	8мм 4 шт	Грунт ГФ–021 (кр. Брунатний, сірий, зелений.)
2,5х3,0	50х50 4 шт	30х30мм 3 шт	50х50мм 2 шт	40х25 5–6 шт	8мм 4 шт	Грунт ГФ–021 (кр. Брунатний, сірий, зелений)
3,0х3,0	60х60 6 шт	30х30мм 3 шт	60х60мм 3 шт	40х25 6–7 шт	8–10мм 5–6 шт	Грунт ГФ–021 (кр. Брунатний, сірий, зелений)
3,0х4,5	60х60 6–8 шт	30х30мм 3–5 шт	60х60мм 3–5 шт	40х25 6–8 шт	8–10мм 6 шт	Грунт ГФ–021 (кр. Брунатний, сірий, зелений.)
3,0х6,0	60х60 8–12 шт	30х30мм 4–6 шт	60х60мм 4–6 шт	40х25 6–8 шт	8–10мм 8 шт	Грунт ГФ–021 (кр. Брунатний, сірий, зелений)

Наведемо орієнтовні кошториси кожного з видів альтанок.

Згідно кошторису будівництва однієї альтанки для паління розміром 2,0х2,0 м розрахованої на 3–5 осіб вартість матеріалів досягає 7940 грн (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Кошторис матеріалів на будівництво альтанки для тютюнопаління
розміром 2,0х2,0м**

№ з/п	Назва матеріалу	Ціна за од, грн	Кількість, шт	Разом, грн
1	Брус для стовпців	250	4	1000
2	Дуги	750	2	1500
3	Балка	800	2	1600
4	Лаги	400	4	1600
5	Полікарбонат	365	4	1460
6	Фарба	65	2	130
7	Саморізи, гайки, болти, лаги, цвяхи, шайби, піна, гвинти	100	1	100
8	Урна для сміття	350	1	350
9	Попільнички	100	2	200
Всього:				7940

Загальні витрати на закупівлю матеріалів на будівництво однієї альтанки для паління розміром 3,0х3,0 м (3,0х4,5 м) розрахованої на 8–12 осіб – 15685 грн (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Кошторис матеріалів на будівництво альтанки для тютюнопаління
розміром 3,0х3,0м (3,0х4,5м)**

№ з/п	Назва матеріалу	Ціна за од, грн	Кількість, шт	Разом, грн
1	Брус для стовпців	250	8	2000
2	Дуги	750	5	3750
3	Балка	800	5	4000
4	Лаги	400	6	2400
5	Полікарбонат	365	6	2190
6	Фарба	65	3	195
7	Саморізи, гайки, болти, лаги, цвяхи, шайби, піна, гвинти	200	1	200
8	Урна для сміття	350	1	350
9	Попільнички	100	6	600
Всього:				15685

Кошторис закупівлі матеріалів на будівництво однієї альтанки для паління розміром 3,0х6,0 м розрахованої на 15–20 осіб подано в табл. 3.4.

Тож, вартість матеріалів по кожному виду альтанки складає 2,0х2,0 м – 7940 грн, 3,0х3,0 м (3,0х4,5 м) – 15685 грн, 3,0х6,0 м – 20215 грн, без врахування монтажних робіт. До витрат на спорудження альтанки віднесено

заробітну плату працівників, як залучених до оплачуваних громадських робіт . Альтернативою може бути залучення працівників, що працюють на контрактній основі за погодинною оплатою праці (табл. 3.5).

Таблиця 3.4

**Кошторис матеріалів на будівництво альтанки для тютюнопаління
розміром 3,0х6,0м**

№ з/п	Назва матеріалу	Ціна за од., грн	Кількість, шт	Разом, грн
1	Брус для стовпців	250	12	3000
2	Дуги	750	6	4500
3	Балка	800	6	4800
4	Лаги	400	8	3200
5	Полікарбонат	365	8	2920
6	Фарба	65	4	195
7	Саморізи, гайки, болти, лаги, цвяхи, шайби, піна, гвинти	300	1	300
8	Урна для сміття	350	2	700
9	Попільнички	100	6	600
Всього:				20215

У альтанках місця для сидіння можливі, але не є обов'язкові, оскільки це зумовлює додаткові витрати: вартість однієї лавки – від 600–1000 грн.

Таблиця 3.5

**Орієнтовний час та мінімальні витрати на заробітну плату для
побудови альтанки кожного виду**

Розмір, м	Час, год	Кількість робітників, осіб	Погодинна ставка, грн.	Сума заробітної плати працівникам, грн
2,0х2,0м	18	4	19,34	1392,48
3,0х4,5м	24	6	19,34	2784,97
3,0х6,0м	30	8	19,34	4641,6

Зони для куріння можна обладнати Wi-Fi, але це також додаткові кошти у діапазоні від 750–1500 грн, залежно від умов провайдера та характеристик Wi-Fi роутеру.

Загальний кошторис по кожному виду альтанки подано в табл. 3.6.

Також можна розглянути варіант закупівлі вже готових бесідок, середня вартість яких за 1 шт. становить від 20000–30000 грн в залежності від їх характеристик. У цю вартість враховано також вартість монтування.

Таблиця 3.6

Загальна вартість кожного з видів альтанки для тютюнопаління, грн

Основні витрати				Додаткові витрати (необов'язкові)		Загальні витрати
розмір, м	оплата праці	матеріали	всього	Wi-Fi, грн	лавки, шт/грн	
2,0x2,0	1392,48	7940	9332,48	1500	1/ 1000	11832,48
3,0x4,5	2784,97	15685	18469,97	1500	2/2000	21969,97
3,0x6,0	4641,6	20215	24856,6	1500	3/3000	29356,60

План орієнтовного розташування курилок у міських парках та скверах м. Полтава запропоновано в додатку А.

Загальна кількість альтанок в скверах і парках м. Полтава може коливатися від 15 до 30 штук. Тож визначено загальні витрати за різних варіантів реалізації даного проекту (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Загальна вартість проекту облаштування альтанок для тютюнопаління в м. Полтава

Розмір альтанки, м	Вартість альтанки, грн	Вартість альтанки (включаючи Wi- Fi, лавки), грн	Кількість альтанок, шт	Базова вартість проекту, грн	Вартість проекту, грн (включаючи Wi-Fi, лавки)
I варіант					
2,0x2,0м	9332,48	11832,48	15	139987,2	177487,2
3,0x4,5м	18469,97	21969,97	15	277049,55	329549,55
3,0x6,0м	24856,6	29356,6	15	372849,00	440349,00
II варіант					
2,0x2,0м	9332,48	11832,48	30	279974,4	354974,4
3,0x4,5м	18469,97	21969,97	30	554099,1	659099,1
3,0x6,0м	24856,6	29356,6	30	745698,00	880698,00

Затрати можуть коливатися від 139987,2 до 880698,00 грн, що залежить від варіацій кількості альтанок певного розміру у конкретному парку.

Наприклад, у Парку Перемоги можемо спорудити три великих і дві середніх альтанки. Мінімальні витрати для даного парку складуть 111509,74 грн, що менше від максимальних (132009,74 грн) на 20500,00 грн або 15,6 %.

Проведено розрахунок вартості 30 штук альтанок з запропонованими характеристиками по кожному парку окремо (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Розрахунок вартості базового варіанту альтанок для кожного парку

Назва парку	Кількість альтанок, шт				Wi-fi	Лавки	Сума, грн
	Всього	маленька (3-5 осіб)	середня (8-12 осіб)	велика (15-20 осіб)			
Корпусний парк	3	–	2	1	1	4	48826,57
Парк Воїнів-афганців	3	2	1	–	–	2	39134,93
Дендропарк	5	–	5	–	–	5	97349,85
Березовий сквер	1	1	–	–	–	–	9332,48
Павленківський парк	3	1	2	–	–	–	46272,42
Парк ім. І.Котляревського	3	1	2	–	1	2	49772,42
Парк Перемоги	5	1	2	2	2	–	98985,62
Парк Прирічний парк	3	3	–	–	–	3	30997,44
Петровський парк	2	1	1	–	–	–	27802,45
Сонячний парк	2	–	1	1	1	–	4 326,57
Всього:							491800,75

Отже, загальна вартість 30 штук альтанок відповідно до запропонованих характеристик для всіх парків міста Полтава буде складати 491800,75 грн.

Проект розрахований на 2018–2021 рр. (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Період реалізації та вартість проекту облаштування альтанок для тютюнопаління в м. Полтава

Показники	Роки				Всього, грн
	2018	2019	2020	2021	
Орієнтовна вартість проекту, тис. грн	122950,19	122950,19	122950,19	122950,19	491800,75

Перевагою даного проекту є те, що система побудови та розміщення павільйонів для куріння дуже проста. Їх можна встановлювати де завгодно. Монтаж зони для куріння не потребує наявності підготовленого фундаменту. Забетонована поверхня цілком підійде. Такий пристрій є досить мобільним. Його зручно транспортувати, оскільки павільйон можна скласти або розібрати. Конструкція стійка до різних погодних умов. Для створення таких зон для

куріння використовуються негорючі матеріали, завдяки чому уникаємо відчуття їдкості диму і задушливі запахи.

Подальше обслуговування громадських курилок (прибирання сміття, очищення переповнених попільничок та підмітання території курилки) передбачається делегувати КП ЖЕО-2.

Дослідивши ситуацію проблем фінансування можна зауважити, що ряд ремонтних робіт можливо виконати волонтерами та активістами, що зацікавлені у відкритті даних зон. Після проведення всіх необхідних ремонтних робіт по попередньо розробленому дизайну, проводиться декор згідно з запланованим планом. Весь розпис об'єкту може проводитися волонтерами.

Для реалізації даного проекту джерелами фінансування можуть бути:

- цільове фінансування за рахунок місцевих бюджетів;
- грантові програми;
- цільові внески юридичних осіб;
- добровільні внески юридичних та фізичних осіб;
- бюджет участі (частина коштів бюджету міста, яка витрачається на реалізацію проектів мешканців);
- муніципальний грант (частина міського бюджету, яка на конкурсній основі надається громадським організаціям для втілення їхніх проектів. Ідеї проектів та їх втілення здійснюють громадські організації, а міська рада здійснює лише повне чи часткове фінансування такого проекту);
- інші не заборонені законодавством джерела фінансування.

Тож існує достатня кількість джерел фінансування, якими можна скористатись для реалізації проекту облаштування місць для куріння в скверах і парках у м. Полтава.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За даними Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ) на сьогоднішній день 1,3 мільярда населення нашої планети знаходиться в залежності від тютюну. За даними звіту Держстату України кількість курців серед населення України становила у 2016 році 6,2 млн осіб. Паління визнано однією з найбільш важких форм наркоманії через фізичного і психофізичного звикання організму до тютюну.

Державна політика України щодо боротьби з тютюнопалінням задекларована у відповідних законах та підзаконних актах.

Діяльність громадських організацій України з метою впровадження системних змін у сфері контролю над тютюном населення також є реальним шляхом до збереження етносу.

Оскільки Закон України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» чітко обмежує території де можна курити, то побудова та відведення зон для паління є необхідним кроком для створення нормальних умов для курців, а також запобігання пасивному курінню населенню, яке не палить у громадських місцях.

Якщо у громадських місцях (до яких відносяться всі приміщення, відкриті для відвідування людьми, в тому числі під'їзди, підземні переходи і стадіони) власники об'єктів зобов'язані потурбуватися про те, щоб в ці місця не проникав тютюновий дим, то у відкритому громадському просторі це завдання покладається на владу міста або ж на ініціативу волонтерів.

В світі є чимало практик з обмеження вживання тютюну. Досвід низки країн (зокрема, Японії) може стати основою для розробки інноваційних пропозицій з обмеження тютюнопаління в Україні та в м. Полтава, зокрема.

Найбільш ефективним засобом захисту населення від пасивного куріння є повна заборона куріння в громадських місцях, в тому числі, в парках та скверах. Парки і сквери – місця для відпочинку, духовного і фізичного

оздоровлення, занять спортом і дозвіллям, а не території, які можна забруднювати тютюновим димом. Існує нагальна потреба облаштувати місця для паління в межах паркових зон, щоб уникнути конфлікту інтересів громадян, які ведуть здоровий спосіб життя та курців.

Забезпечити в населених пунктах місця для куріння – завдання органів місцевого самоврядування.

З метою захисту інтересів територіальної громади міста Полтава, з огляду на засади державної політики щодо попередження куріння тютюнових виробів, зниження рівня їх вживання серед населення, охорони здоров'я населення від шкоди, що завдається їхньому здоров'ю внаслідок вживання тютюнових виробів, керуючись ст. 30 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», ст.ст. 9, 13 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення», нами пропонується:

- обмежити куріння тютюнових виробів, а також електронних сигарет і кальянів у скверах та парках м. Полтава, крім спеціально відведених для цього місць;

- балансоутримувачам територій, на яких заборонено куріння, забезпечити відведення спеціальних місць для куріння відповідно до вимог чинного законодавства;

- комунальному підприємству «КАТП-1628» міста Полтава або «КП ЖЕО-2» спільно з уповноваженими працівниками Полтавського відділу поліції ВП ГУНП в Полтавській області забезпечити в межах компетенції контроль за вживання тютюнових виробів, електронних сигарет та кальянів у парках та скверах міста;

- матеріальні стягнення за порушення встановлених зобов'язань інвестувати для благоустрою парків і скверів міста (облаштування альтанок).

Найкращим рішенням проблеми обмеження паління тютюнових виробів є побудова бесідок, павільйонів чи навісів з усім необхідним інвентарем у парках, скверах. Перевагою подібних конструкцій є те, що система побудови та

розміщення павільйонів для куріння дуже проста. Існує багато варіантів дизайну, форм та об'єму даних конструкцій, що дозволить побудувати таку курилку яка б вписалася будь-який інтер'єр міста.

Згідно даного проекту було запропоновано встановлення альтанок у розмірі 30 штук у 10 парках м. Полтава, а саме: Корпусному парку, Парку Воїнів–афганців, Дендропарку, Березовому сквері, Павленківському парку, Парку ім. І. Котляревського, Парку Перемоги, Парку Прирічному, Петровському парку та у Сонячному. Загальна вартість проекту склала 491800,75 грн.

Це дозволить зменшити вплив диму тютюновиробів на населення, покращити благоустрій для його мешканців та гостей міста, прикрасити м. Полтава та підтримувати чистоту парків та скверів.

Фінансування проекту можливе з місцевого бюджету, бюджету громадських спільнот, грантів, за допомогою благодійних внесків тощо. Ряд ремонтних робіт можливо виконати волонтерами та активістами, що зацікавлені у відкритті даних зон.

Перспективою подальших досліджень у напрямку вирішення проблеми обмеження паління тютюнових виробів у м. Полтава може стати створення громадської організації, що підтримуватиме прагнення до здорового способу життя, життя – вільного від тютюну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєва Т. І. Зменшення пасивного куріння внаслідок удосконалення законодавства: які групи виграють найбільше? / Т. І. Андрєєва. – Наукові Записки. Том 148. Соціологічні науки. – 2013. – С. 77-82.
2. Бездимне середовище [Електронний ресурс] / Життя. Регіональний центр громадянського представництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://center-life.org/index.php?option=com_content&task=view&id=447&Itemid=84. – Назва з титул. екрана. – Дата доступу : 19.10.2017.
3. Возняк О. В. Шкідливий вплив тютюнопаління / О. В. Возняк // Трибуна. – 2006. – № 9/10. – С. 38-39.
4. Возняк О. Компоненти тютюнового диму та їх дія на організм людини / О. Возняк // Біологія і хімія в школі. – 2007. – № 1. – С. 13-16.
5. Григоренко А. А. Аналіз законодавчої бази боротьби з тютюнокурінням в Україні / А.А. Григоренко, К.С. Красовський.// Україна. Здоров'я нації. – 2012 – №4 (24). – С. 127-140.
6. Григоренко А. А. Вплив зменшення поширеності тютюнокуріння в Україні в 2005– 2011 роках на стан здоров'я населення / Григоренко А. А., Красовський К. С., Андрєєва Т. І. // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2012. – № 3 (53). –С.5-10.
7. Життя. Регіональний центр громадянського представництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://center-life.org/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1. – Назва з титул. екрана. – Дата доступу : 19.10.2017.
8. Закон України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» № 5460-17 від 16.10.2012 р. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, N 52, ст.565) ВВР, 2014, N 2-3, ст.41 – Серія видань «Офіційний документ».
9. Зінченко Н. О. Роль пасивного куріння у формуванні канцерогенного ризику / Зінченко Н. О., Черниченко І. О., Литвиченко О. М. // Гігієна

населених місць. – 2011. – № 57. – С.157-161.

10. Контроль над тютюном в Україні. Другий Національний звіт. – К.: МОЗ України, ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України», 2014. – 128 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.moz.gov.ua/docfiles/Zvit-tutun-control2.pdf>. – Назва з титул. екрана. – Дата доступу : 19.10.2017.

11. Красовський К. С. Ставлення населення України до реалізації основних стратегій подолання тютюнової епідемії / Красовський К. С., Андреева Т. І., Григоренко А. А. // Україна. Здоров'я нації. – 2013. – №1 (25). – С. 91-98.

12. Красовський К. С. Характеристика державної політики з контролю над тютюном / Красовський К. С., Григоренко А. А. // Щорічна доповідь про результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2011 рік. Київ, 2012. – С. 232-242.

13. Лисак В. М. Шкідливий вплив тютюнопаління на спосіб життя та здоров'я студентської молоді / В. М. Лисак // Здоровий спосіб життя: зб. наук. ст. / Львів. держ. ун-т фіз. культ. – Л. : Бодлак. – 2006. – Вип. 12. – С. 28-30.

14. Маніфест проти куріння [Електронний ресурс] / Коаліція громадських організацій та ініціатив за вільну від тютюнового диму Україну. – Режим доступу : <http://adic-ukraine.narod.ru/coalition/pres/pr-058.htm> . – Назва з титул. екрана. – Дата доступу : 19.10.2017.

15. Посудін Ю. Куріння: історичні, наукові, медичні та соціальні аспекти / Ю. Посудін // Довкілля та здоров'я. – 2010. – № 4. – С. 28-32.

16. Про Заяву Верховної Ради України з нагоди 10-річчя ратифікації Україною Рамкової Конвенції ВООЗ із [...] [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; Постанова, Заява від 13.04.2016 № 1087-VIII. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1087-19>. – Назва з титул. екрана. – Дата доступу : 19.10.2017.

17. Табачников С. І. Розповсюдженість і поширеність тютюнопаління та тютюнової залежності у різних країнах світу. Нові підходи до профілактики,

психотерапії та корекції Табачников/ С. І., Риткіс І. С., Васильєва А. Ю., Воронова О. В. // Міжнародний психіатричний, психотерапевтичний та психоаналітичний журнал. – Київ, 2013. – Т. 6. – № 2 (20). – С. 58-70.

18. Тігова О. Г. Податки на алкоголь, економічна криза та зміни смертності у п'яти європейських країнах / Тігова О. Г., Красовський К. С., Андрєєва Т. І. – Контроль над тютюном й охорона громадського здоров'я у Східній Європі. – 2012, том 2, додаток 1, с. 7–8.

19. Тяжка О. В. Пасивне куріння дітей раннього віку / О.В. Тяжка, Т.О. Ванханова // Медицина транспорту України. – 2012. – № 1. – 93-99.

20. Харченко Е. Н. Разработка модели и алгоритма медико-социальной помощи подросткам с аддиктивным поведением, употребляющих психоактивные вещества / Харченко Е. Н., Синицкая Т. В., Рыткис И. С., Гуркова А. В. // Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, посвященной 10-летию кафедры психиатрии и психосоматики Курского государственного медицинского университета «Актуальные вопросы пограничной психической патологии (боиопсихосоциальный подход)» 14-15 мая 2013 г., Курск. – С. 233-236.

Розташування курилок у парках та скверах м. Полтава

Корпусний парк

Парк Воїнів–афганців

Дендропарк

Березовий сквер

Павленківський парк

Парк ім. І.Котляревського

Продовження додатку А

Парк Перемоги

Парк Прирiчний парк

Петровський парк

Сонячний парк

X – мiсця позначення орієнтовного розміщення курилок у парках та скверах